CORIFEI AI LUPTEI DE EMANCIPARE NAȚIONALĂ A BUCOVINEI LA RĂSCRUCE DE VEACURI

*

LEADING FIGURES OF THE NATIONAL EMANCIPATION MOVEMENT IN BUKOVINA AT THE TURN OF THE CENTURIES

*

LES LEADERS DE LA LUTTE POUR L'ÉMANCIPATION NATIONALE DE LA BUCOVINE À LA CARREFOUR DES SIÈCLES

Prof. dr. Daniel DIEACONU[1]

Rezumat: *A doua jumătate a veacului al XIX-lea a adus pentru Bucovina o perioadă de activizare a luptei de emancipare naţională începută odată cu revoluţia paşoptistă şi continuată de primele societăţi naţional-culturale şi apoi de asociaţiile studenţeşti. Alături de activiştii societari s-au aflat şi intelectuali, reprezentanţi ai boierimii bucovinene sau ierarhi ai bisericii greco-orientale. În acest articol am ales câteva figuri reprezentative ale luptei pentru românism în Bucovina aflată sub stăpânire austriacă, biografiile lor conturându-se în urma cercetării arhivelor ieşene, a presei timpului şi a unei bogate literaturi istorice dedicată acestei regiuni în perioada premergătoare unirii de la 1918. După o perioadă de latenţă şi acţiuni doar în domeniul cultural, românii bucovineni se implică şi în politică, activând în partide, trimiţând reprezentanţi în Dietă sau în Parlamentul de la Viena. Un rol important l-au avut studenţii Universităţii din Cernăuţi, care s-au grupat în societăţi academice şi care au susţinut numeroase activităţi cultural-naţionale în oraşele şi satele Bucovinei.*

Cuvinte cheie*: emancipare naţională, asociaţionism, societăţi studenţeşti, multiculturalism*

*

Abstract: *The second half of the nineteenth century witnessed a period of intensified national emancipation efforts in Bukovina, which had begun with the 1848 Revolution and continued through the earliest national-cultural societies and, subsequently, the student associations. Alongside societal activists stood intellectuals, representatives of the Bukovinian nobility, as well as hierarchs of the Greek-Orthodox Church. This article focuses on several prominent figures in the struggle for Romanian identity in Austrian-ruled Bukovina, with their biographies reconstructed from research in Iași archives, contemporary press sources and a rich body of historical literature dedicated to this region in the period preceding the 1918 Union. After a period of inactivity, marked by purely cultural endeavors, the Romanian population of Bukovina began to engage in political life, participating in political parties and sending representatives to both the Diet and the Parliament in Vienna. An important role was played by the students of the University of Chernivtsi, who organized themselves into academic societies and supported numerous cultural and national activities in the cities and villages of Bukovina.*

Keywords*: national emancipation, associationalism, student societies, multiculturalism*

*

[1] Cercetător științific la Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Europeană al Universității din București și profesor la Școala Gimnazială Grințieș, Neamț.

***Résumé**: La seconde moitié du XIXe siècle marque pour la Bucovine une période d'activation de la lutte pour l'émancipation nationale, commencée avec la révolution pashopiste et poursuivie par les premières sociétés culturelles nationales et ensuite par les associations étudiantes. Aux côtés des militants sociaux se trouvaient également des intellectuels, des représentants de la noblesse de Bucovine ou des hiérarques de l'Église gréco-orientale. Dans cet article, j'ai choisi quelques figures représentatives de la lutte pour le roumain en Bucovine sous la domination autrichienne, leurs biographies prenant forme à la suite de la recherche dans les archives de Iași, des médias de l'époque et d'une riche littérature historique consacrée à cette région à l'époque. précédant l'unification en 1918. Après une période de latence et d'actions uniquement dans le domaine culturel, les Roumains de Bucovine s'impliquent également dans la politique, actifs dans les partis, envoyant des représentants à la Diète. ou au Parlement de Vienne. Un rôle important a été joué par les étudiants de l'Université de Tchernivtsi, qui se sont regroupés en sociétés académiques et qui ont soutenu de nombreuses activités culturelles et nationales dans les villes et villages de Bucovine.*

Mots clés: émancipation nationale, associationnisme, sociétés étudiantes, multiculturalisme

*****

Bucovina, teritoriul din nordul Moldovei, a fost anexat abuziv de austrieci în 1775, cu sprijinul puterii suzerane, Turcia, şi prin asasinarea domnitorului Grigore al III-lea Ghica. Autorităţile austriece au intrat în stăpânirea unui zone bogate în resurse naturale, cu importanţă strategică, aflată şi în atenţia Rusiei ţariste. A urmat o politică de diminuare a numărului şi puterii economice a populaţiei majoritare prin colonizări, prin acordarea de privilegii pentru noii-veniţi, prin interzicerea învăţământului în limba română etc. S-a dorit crearea unui „homo bucovinensis", exponent al unei societăţi cosmopolite credincioase Împăratului. Elita românească a Bucovinei a ales între două rele (austrieci şi ruşi) răul mai mic: Austria, pentru un plus de civilizaţie. Dar odată cu apariţia unui stat românesc independent şi cu tendinţe spre moderniate, a înţeles că „Soarele românilor la Bucureşti răsare...". Lupta pentru eliberare şi unitate naţională a fost condusă de mari personalităţi precum Aron Pumnul, fraţii Hurmuzachi, Sbiera, Ştefanelli, Silvestru, Vasile şi Constanrin Morariu, Iraclie şi Ciprian Porumbescu, boierii Flondor, Onciul şi alţii. Vă prezentăm câteva scurte biografii rod al cercetării arhivelor ieşene, fondurile dedicate Societăţilor „Arboroasa" şi „Junimea", al presei vremii şi a numeroaselor articole publicate în reviste precum „Făt Frumos", „Codrii Cosminului" „Suceava", „Analele Bucovinei" etc.

Silvestru Morariu a fost unul dintre cei mai importanţi sprijinitori ai asociaţionismului studenţesc şi în special ai „Junimii", fiind, de altfel, primul membru de onoare al acesteia, în anul 1880. A ajuns până la înalta demnitate de mitropolit al Bucovinei şi Dalmaţiei. La moartea sa, junimenii au ţinut doliu şase săptămâni[2]. Mitropolitul Silvestru Morariu Andrievici împreună cu întreaga Biserică Ortodoxă din Bucovina a reușit să mențină nealterat patrimoniul spiritual sub stăpânirea habsburgică pe perioada întregului secol XIX, fiind caracterizat ca un secol al rezistenței. Lupta

[2] Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale (SJAN) Iaşi, Colecţia Dugan, Fond 256, Albumul Verde, vol. V, p. 7.

pentru identitatea națională și culturală românească, a devenit mai vizibilă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Odată ajuns în fruntea Bisericii ortodoxe din Bucovina, Silvestru era „un vrednic reprezentant al curentului naționalist român”, după cum nota istoricul Ion Nistor[3].

Pentru a oferi tuturor celor care se ocupau cu studii şi cercetări teologice posibilitatea de a publica şi răspândi rezultatele cercetărilor lor, Silvestru a facilitat în 1882 apariția jurnalului bisericesc literar „Candela”. De asemenea, a sprijinit moral şi financiar înființarea societăţilor „Academia Ortodoxă” şi „Armonia”, din care făceau parte şi laici. În 1883 a fondat o tipografie românească, un mare sprijin pentru cărţile şi revistele studenţilor români[4]. Într-un raport societar din anul 1890 aflăm: „La 9 mai a. c. membrul nostru onorar, Eminenţa sa Arhiepiscopul şi Mitropolitul Dr. Silvestru Morariu-Andrievici a împlinit 10 ani ai activităţii sale ca Mitropolit al Bucovinei şi Dalmaţiei. Nepreţuitele-i merite pentru biserica ortodox-orientală din ţară, marele său devotament pentru luminarea şi dezvoltarea culturală şi religioasă a poporului, stăruinţa sa nemărginită pentru binele ţării şi succesele îmbucurătoare ale activităţii sale au impus diecezanilor ortodox-orientali ai Eparchiei datorinţa de a serba cu solemnitate ziua aceasta însemnată şi de a aduce I. P. S. Sale omagii de mulţămire şi recunoştinţă. *Junimea* a luat parte la festivitatea aceasta, exprimând înaltului iubilar sincere felicitări şi mulţămindu-i-se totodată pentru puternicul sucurs şi părintească grijă, ce întotdeauna le-a documentat faţă de societatea noastră”[5].

I.Gh. Sbiera a fost profesor în cadrul Universităţii din Cernăuţi şi membru de onoare al Academiei Române. Născut în localitatea bucovineană Horodnic de Jos, districtul Rădăuți, la 1 noiembrie 1836, într-o familie de țărani înstăriți, fiind al optulea din cei zece copii[6].

În 1862, Sbiera s-a aflat în fruntea intelectualilor români care au pus bazele Reuniunii de Leptură din Cernăuți, devenită după numai trei ani, Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Secretar al Societății a fost desemnat I. Gh. Sbiera, funcția de președinte fiind ocupată de Mihai Zotta, iar cea de vicepreședinte de Alexandru Hurmuzachi. I.Gh. Sbiera este întemeietorul și sufletul ei, după cum remarca Constantin Loghin[7]. Din cei șase fii, cinci au fost membri activi ai Societăţii academice „Junimea”: Rem, Traian, Radu, Decebal şi Mihai. Savantul şi-a adus o contribuţie însemnată în îndrumarea societăţii pe plan literar. Din anul universitar 1878/1879, devine membru sprijinitor al Societăţii „Junimii”. În semn de omagiu,

[3]Ion Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, Rădăuți, Ed. Septentrion, 2003, p. 145.

[4] Simina Octavia Stan, *Mitropolia Bucovinei în timpul lui Silvestru Morariu-Andrievici*, în *Carpica*, XXXII, Bacău, p. 159.

[5]*Raportul societății academice române „Junimea” din Cernăuți asupra anilor administrativi 1889-1890*, Cernăuți, 1890, pp. 5-6.

[6] I. Gh. Sbiera, *Familia Sbiera și Amintiri din viața autorului*, Cernăuți,1899, p. 87.

[7] Constantin Loghin, *Șaptezeci de ani de la înființarea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina* (1862-1932), Cernăuți, 1932, pp. 5-6.

Societatea Academică „Junimea”, în adunarea generală din 16 mai 1880, i-a acordat titlul de membru de onoare. S-a stins din viaţă la Cernăuţi, la 20 octombrie 1916[8].

Activitatea sa pe tărâm ştiinţific şi cultural i-a adus notorietate, o vreme, bucurându-se de un prestigiu cum puţini contemporani îl aveau. Toată viaţa mea, va scrie el, am petrecut-o cu ochii în carte şi cu condeiul în mână. Cărţile erau prietenii mei cei mai buni şi cititul lor conversarea cea mai plăcută. Acest lucru determină autorităţile să-l propună pentru Catedra de limba română de la nou înfiinţată Universitate (1875). În ziua de 18 octombrie 1875, I.G. Sbiera îşi va susţine discursul de deschidere a cursurilor sale, intitulat: „Educaţia veche şi educaţia nouă”. Acesta a fost primul curs rostit în limba română la Universitatea cernăuţeană. Pentru că nu era profesor titular, Sbiera a fost nevoit să păstreze, un timp, şi postul de custode de la Biblioteca. În 1881, obţine titulatura asupra catedrei, iar în 1886, doctoratul în filozofie. Sbiera va rămâne profesor până în anul 1906, când locul său va fi luat de Sextil Puşcariu. Bolnav şi împovărat de ani, venerabilul dascăl se va stinge din viaţă zece ani mai târziu, la 22 octombrie 1916, la Cernăuţi. I.G. Sbiera s-a aflat, de asemenea, printre întemeietorii şi principalii colaboratori ai revistei „Foaia Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina”, după moartea redactorului acesteia, Ambroziu Dimitroviţă, revistă pe care a condus-o, din iulie 1866 până în decembrie 1869. El a publicat aici, dar şi în „România Jună”, „Arhiva”, „Candela”, „Familia”, „Gazeta Transilvaniei”, „Vatra” etc., cronici, articole, necrologuri, studii de istorie, lingvistică şi folclor. Una dintre cele mai mari întreprinderi ale Societăii culturale „Astra” din Sibiu a fost elaborarea „Enciclopediei româneşti”. Cel care a primit această grea misiune a fost dr. Corneliu Diaconovici. Acesta va apela la colaboratori din toate provinciile româneşti. Din Bucovina, cel mai avizat colaborator s-a dovedit a fi I.G. Sbiera, care a furnizat relaţii pertinente referitoare la persoane, denumiri de locuri geografice şi localităţi, apărute în toate cele trei volume (Sibiu 1889, 1900 şi 1904).Ca profesor universitar, Sbiera a ţinut la Universitatea din Cernăuţi cursuri de limbă şi literatură română, pe baza unor documentaţii riguroase. O parte din cursurile universitare au văzut lumina tiparului sub titlurile: Mişcări culturale şi literare a românilor din stânga Dunării între 1504-1714 (Cernăuţi, 1897) şi Contribuiri pentru o istorie socială-cetăţenească, religioasă-bisericească şi culturală a românilor de la originea lor încoace, până la 1504 (Cernăuţi, 1906). Aceste două lucrări monumentale, alături de monografia „Familia Sbiera”, reprezintă partea cea mai importantă şi trainică a operei lui I.G. Sbiera. El a încercat să găsească răspunsuri la o serie de probleme majore cum ar fi: „originea poporului şi a limbii române, ce se înţelege prin literatura naţională şi care sunt elementele definitorii ale literaturii frumoase şi artistice. Ca disciplină de studiu, considera istoria literaturii ca fiind cea mai

[8] SJAN Iaşi, Colecţia Dugan, Fond 256, Albumul Verde, vol. V, p. 72; *ibidem*, Cronicarul - Albumul mare, vol. I, p. 21

importantă, pentru că literatura este motorul cel mai puternic şi cel mai eficaciu al culturii în general”[9].

Iancu, cavaler de Flondor a fost mare proprietar din Storojineţ, frate cu Nicu şi Tudor Flondor. Era descendent dintr-o familie care-şi putea identifica strămoşii răzeşi până prin secolul al XVI-lea. Cunoscut luptător pentru drepturile românilor bucovineni, reprezenta curentul naţional-radical, ca deputat în dieta Bucovinei. Dr. Iancu Flondor era descendent al unei cunoscute familii boierești din Bucovina care, alături de Hurmuzăcheşti și Stârceni, au fost pilonii păstrării caracterului românesc al acestei provincii. Iancu Flondor, cu o formație intelectuală deosebită, cu studii juridice la Viena, s-a bucurat de o deosebită reputație între românii bucovineni prin dârzenia, curajul și generozitatea sa puse în slujba afirmării idealului național. Prin aceste calități și fervoarea activității sale național-politice, Iancu Flondor s-a impus, după 1901, ca lider incontestabil al românilor bucovineni. Deși era reprezentantul boierimii românești - într-o vreme în care numărul ei scădea continuu – Iancu Flondor a fost promotorul măsurilor economice, sociale și politice de modernizare a societății din Bucovina. Cu ajutorul financiar al lui Iancu Flondor a fost desfăşurată de către profesorul Nicolae Filimon acţiunea de înfiinţare a băncilor populare de tip Raiffeisen, care au adus un aport însemnat în crearea unor condiţii economice mai bune maselor largi populare româneşti din Bucovina. Prin convingerile sale politice și rolul jucat în Dietă a fost un adevărat reper la care, în momentele de divergență politică, s-au raportat ceilalți lideri politici români din Bucovina. Colaborarea lui Iancu Flondor cu Aurel Onciul în fruntea Partidului Național Român (și în timpul alianței cu creștin-socialii lui Luegger), în perioada 1908-1910, dovedește că boierul de la Storojineț stăpânea bine știința compromisurilor. Atunci când acestea nu mai erau posibile, mai ales din rațiuni morale, Iancu Flondor a preferat să se retragă din viața politică activă. De fapt, a continuat să sprijine mișcarea cultural-religioasă pentru menținerea unității Mitropoliei Bucovinei și a întreținut o bogată corespondență cu oamenii politici din Regat, în sensul înfăptuirii idealului național. Prin întreaga sa activitate, Iancu, cavaler de Flondor, a avut un rol important în Unirea Bucovinei cu România, recunoscut de istoria românilor. S-a stins din viaţă la Cernăuţi, la 19 octombrie 1924. I s-au făcut funeraliile naţionale. Societatea academică „Junimea” participă cu steagul în doliu. Un reprezentant al Societăţii i-a adus un ultim omagiu[10].

Sextil Puşcariu a fost originar din Bran, judeţul Braşov, unde s-a născut la 4 ianuarie 1877. A fost un erudit cărturar, profesor universitar, lingvist, filolog. A devenit membru corespondent (11 aprilie 1905) și membru titular (19 mai 1914) al Academiei Române, de asemenea a deţinut funcţia de președinte al Secțiunii Literare a Academiei Române (1929-1931). Profesor de filologie română la Universitatea din

[9] Alis Niculică, „Ion G. Sbiera, coordonate ale vieţii şi operei”, în *Codrul Cosminului*, nr. 10, 2004, pp. 253-257.

[10] SJAN Iași, Colecția Dugan, Fond 256, Albumul Verde, vol. V, p. 28; Marian Olaru, *op. cit.*, p. 196; Filip Țopa, „Povestea Bucovinei (Manuscris dactilografiat)”, Vol. III (fragment IV), în ***Glasul Bucovinei, Cernăuţi – Bucureşti, Anul XXV, Nr. 98, 2018,*** p. 83-85.

Cernăuți (1906-1918), unde i-a urmat profesorului și academicianului I.G. Sbiera. Decan al Facultății de Filologie(1914-1918). În anul 1906, Academia Română i-a încredințat sarcina de a alcătui „Dicționarul limbii române". La cele trei volume apărute a avut și colaboratori bucovineni. A contribuit la înființarea Catedrei de Istorie a Europei sud-estice, cu accent deosebit pe reconsiderarea istoriei românești la Universitatea din Cernăuți, la ocuparea ei susținând numirea lui Ion Nistor ca profesor titular(1912). S-a implicat în activitatea politică în toamna anului 1918 când, revenit de pe front la Cernăuți, catalizează în jurul său mai mulți intelectuali bucovineni. Fondează și conduce revista „Glasul Bucovinei"(1918-1919), publicație cu rol major în pregătirea actului unirii Bucovinei cu România. La 27 octombrie 1918 a fost ales vicepreședinte-alături de Dionisie Bejan și Dorimedont Popovici-al Consiliului Național al Bucovinei, condus de Iancu Flondor. În anul 1919, se stabilește la Cluj. Are un rol important în organizarea Universității românești de aici, devenind primul ei rector. Întemeiază și conduce „Muzeul limbii române" - primul Institut de Lingvistică românesc- și buletinul „Dacoromania". Se numără între întemeietorii Societății Etnografice Române din Cluj(1923). A susținut întemeierea Arhivei de Folclor(1930), condusă de I.Mușlea. Autor a peste 400 de lucrări de dialectologie, istoria limbii, romanistică, lexicografie, istorie și critică literară etc. Lucrări importante: *Atlasul lingvistic al României*(1929). *Hărțile graiului* (1933), *Limba română. Privire generală* (1940), *Rostirea* (1959) etc.[11]

Dimitrie Onciul, student la filozofie, devine din 1876-1877 membru al „Arboroasei" şi se afirmă ca un luptător declarat pentru unitate naţională, dovadă fiind şi conferinţele dedicate istoriei românilor şi în special lui Mihai Viteazul, simbolul medieval al unirii. Amintim: „Mihai Viteazul", „Înfiinţarea Imperiului româno-bulgar prin Asanizi" sau „Despre şcolile româneşti existente în Bucovina la 1500" (1900). A fost președinte până în octombrie 1879 când a trebuit să-și ia rămas bun pentru a-și continua studiile la Viena. A devenit „membru emeritat", deşi era încă student. Cu prilejul jubileului Universităţii din Cernăuţi, la 2 decembrie 1900, Dimitrie Onciul a participat în calitate de reprezentant al Universităţii din Bucureşti. În anul 1903, Societatea Academică „Junimea" i-a oferit titlul de membru de onoare. Un an mai târziu, când Societatea şi-a sărbătorit 25 de ani de existenţă, i-a oferit, în semn de omagiu, o panglică tricoloră cu inscripţia „Junimea, primului său preşedinte". Din 1903 devine membru de onoare. A murit în 1923, „Junimea" pregătindu-i funeraliile naţionale. La moartea sa, survenită la 23 martie 1923 la Bucureşti, a fost adus la Cernăuţi, unde i s-au făcut funeraliile naţionale. Biblioteca sa a fost donată de familie Universităţii din Cernăuţi şi Societăţii Academice „Junimea"[12].

Ion Nistor a urmat școala primară în comuna natală (Bivolărie, comuna Vicovu de Sus, districtul Rădăuţi) şi apoi la Rădăuți. În perioada 1889-1897, a frecventat cursurile Gimnaziului Superior de Stat din Rădăuți, iar în anul 1897 a început studiile

[11] Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, Suceava-Iași, Princeps Edit, 2004, pp. 282-283.
[12] SJAN Iași, Colecţia Dugan, Fond 256, nr. I, Cronicarul - Albumul mare, pp. 89-91.

universitare la Cernăuţi, urmând Facultatea de Filosofie.A fost student la Facultatea de Filosofie La Universitatea din Cernăuţi, avându-l ca îndrumător la Limba română pe renumitul profesor Ion Gh. Sbiera, cel care la suplinit la gimnaziul pe Aron Pumnul. În 1897 intră în „Junimea", ca între 1898-1899 să fie preşedintele Societăţii. În timpul preşedenţiei sale s-au făcut eforturi pentru dezvoltarea limbii române, s-au organizat mai multe excursii, chiar dacă autorităţile recurgeau la arestări ale membrilor. Arcadie Dugan, societar la acea vreme, a sprijinit activitatea culturală a preşedintelui. Nu au lipsit conflictele cu alte societăţi, cel mai important cu „Arminia". A părăsit funcţia pentru stagiul militar l-a satisfăcut la Pola/ Istria ca ofiţer, apoi în 1903 şi-a luat licenţa, examenul de capacitate, fiind numit profesor secundar la Suceava (1904-1907) şi Cernăuţi (1907-1908) la disciplinele limba română, geografie şi istorie. Sub influenţa revistei *„Semănătorul",* în Bucovina, se fondează *„Junimea literară",* cu Ion Nistor prim director din 1904, secondat de George Tofan. A coordonat editarea revistei în perioadele 1904-1914, 1925-1939)[13].După absolvirea facultății a fost numit profesor de istorie și geografie la Liceul din Suceava, iar dina nul 1905 a ocupat aceeași catedră la Liceul Real din Cernăuți. După obținerea doctoratului în istorie, cu teza *Pretențiile moldovenești asupra Pocuției* (1909), a fost profesor la Universitatea din Cernăuți din anul 1912, la catedra nou înființată de Istorie a Europei sud-estice, cu accent deosebit pe reconsiderarea istoriei românești. În anul 1914, a fost ales membru corespondent al Academiei Române; din 1915 a fost membru titular, iar în perioada 1929-1923, a fost președintele Secțiunii Istorice a Academiei Române. A fost îndepărtat din Academia Română în anul 1948 și repus în drepturi, ca membru titular, în anul 1990.În timpul Primului Război Mondial s-a refugiat, împreună cu familia, în România, și apoi în Basarabia, contribuind la organizarea refugiaților bucovineni și militând pentru revenirea Bucovinei la România. În această perioadă a desfășurat și o bogată activitate de cercetare (a lucrat la Biblioteca Academiei Române, iar la Chișinău a cercetat în arhivele basarabene). În noiembrie 1918 s-a reîntors la Cernăuți și a participat la Congresul general din 15/28 noiembrie, când s-a votat unirea necondiționată a Bucovinei cu România. În perioada interbelică a fost implicat activ în viața politică și culturală a provinciei. A fost președintele Partidului Democrat al Unirii, înființat la 15 septembrie 1919. În primul parlament al României întregite a fost ales, alături de George Tofan și Vasile Bodnărescu, deputat al județului Rădăuți. A fost ales senator, din partea Universității Cernăuți, în legislaturile 1920-1922 și 1926-1927, iar din anul 1928, îndeplinind condițiile, a fost senator de drept. A făcut parte din guvernele de la București, în calitate de ministru secretar de stat pentru Bucovina, ministrul Lucrărilor Publice, ministru al Muncii, ministru al Cultelor și Artelor. După anul 1918 și-a continuat activitatea la Universitatea din Cernăuți, al cărei prim rector a fost după organizarea acesteia pe baze românești. A înființat, la Cernăuți, Institutul de Istorie și Limbă și a condus publicațiile „Junimea literară", „Codrul Cosminului",

[13] SJAN Iași, Colecția Dugan, Fond 256, nr. I, Cronicarul, Albumul Mare, p. 17-19; Ovidiu Vuia, *Profesorul Ion Nistor*, Bruxelles, Ed. Nistru, 1987, passim.

„Glasul Bucovinei”ș.a. Între anii 1940 și 1941, a fost profesor la Facultatea de Istorie a Universității din București, iar în perioada 1945-1948, a fost directorul bibliotecii Academiei Române. A fost arestat și trimis în Penitenciarul Sighet, fără a fi judecat și condamnat (1950-1955). Este autorul unor „Amintiri din închisoare”, publicate postum, în anii 2001 și 2003[14].

Ion Grămadă, fost membru al „Junimii”, a participat la război şi a contribuit la realizarea statului naţional unitar român din 1918. A fost student la Facultatea de Filologie, cu talent literar și o vastă cultură generală. A conferențiat cu subiectul „Anul 1848-1849 în Bucovina”, textul fiind publicat de „Viaţa Românească” din Iaşi sau „Jurământul Bucovinei la 1777”, publicată în „Viaţa nouă”. Adăugăm eseul „Ciprian Porumbescu” publicat în „Junimea literară”. La Viena, la studii, intră în „România Jună” şi realizează monografia acestei societăţi[15].

La scurtă vreme după declanşarea războiului, în vara anului 1914, profesorul Ion Grămadă a trecut în Vechiul Regat al României, în condiţii care nu sunt ştiute. Ajuns la Bucureşti, s-a alăturat celorlalţi refugiaţi bucovineni, militând cu ardoare, pe toate căile, pentru intrarea ţării în război alături de Antantă. Activitatea sa a atras atenţia serviciilor secrete ale Puterilor Centrale, care l-au pus sub o permanentă urmărire. În ce priveşte Viena, aceasta a reacţionat imediat: un Tribunal Militar austro-ungar l-a condamnat la „moarte, prin ştreang, pentru înaltă trădare”. Departe de a fi intimidat, tânărul învăţat şi-a continuat activitatea, care şi-a arătat roadele în vara anului 1916, când Vechiul Regat al României a intrat în război împotriva Puterilor Centrale. Evenimentul l-a găsit la Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu, situat în apropierea localităţii Târgovişte, unde funcţiona ca profesor, fiind considerat, conform legilor atunci în vigoare, mobilizat pe loc. A solicitat să fie trimis pe front. Cererea i-a fost aprobată, fiind obligat, însă, să urmeze Şcoala Militară de Ofiţeri din Botoşani, în cadrul căreia şi-a făcut o pregătire militară corespunzătoare. După absolvirea şcolii, a fost repartizat la Regimentul 8 „Vânători de Munte”, unitate care s-a acoperit de glorie, în vara anului 1916, în luptele de pe Valea Oltului. Pentru bravura dovedită în aceste bătălii, a fost prima unitate decorată cu Ordinul Național „Mihai Viteazul”. A urmat retragerea în Moldova. În vara anului 1917, la Iași, a participat la festivitatea depunerii jurământului către țară și rege, de către voluntarii bucovineni și transilvăneni, proveniți din rândul prizonierilor armatei austro-ungare, aflați în lagărele din Rusia. În august același an participă cu unitatea sa la marea bătălie de la Mărășești. Greu încercat în această luptă, regimentul a fost trimis în refacere, pentru o scurtă

[14] Vezi pe larg Stelian Neagoe, *Ion Nistor, cel mai de seamă istoric și om politic al Bucovinei*, în volumul Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*¸ ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991, p. V-XXII; *Ion Nistor* (1876-1962), volum îngrijit de Al. Zub la împlinirea a trei decenii de la moartea istoricului și omului de stat, cu un tabel cronologic, bibliografie și indice de Mihai-Ștefan Ceaușu, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1993; Doina Alexa, *Ion Nistor-dimensiunile personalității politice și culturale*, Rădăuți, Editura Institutului Bucovina-Basarabia, 2000; Dorina N. Rusu, *op.cit*, pp. 591-592.

[15] SJAN Iași, Fond Colecţia Dugan, Cronicarul – Albumul Mare, vol. II, p. 287-289.

perioadă, în localitatea Târgu Trotuș. A revenit pe front, participând, în septembrie, la ultima bătălie importantă, de această dată la Cireşoaia, care nu a avut rezultatele dorite de Marele Stat Major, soldându-se cu pierderi grele în efective pentru armata română. A fost ucis în prima zi a bătăliei, fiind înmormântat, alături de camaradul său, Spiru D. Ioan, în locul numit Poiana Vrânceanu. Presimţindu-şi sfârşitul, cu numai câteva zile înainte de clipa inevitabilă, nota pe o ultimă pagină a unui carnet de însemnări, transformat într-un adevărat jurnal de front: „Doamne, ajută-mă să fiu tare, să fiu vrednic şi neînfricat, spre a răzbuna lacrimile ce le-au vărsat ai mei vreme de una sută cincizeci de ani de robie". După război, din iniţiativa autorităţilor oraşului Suceava şi cu sprijinul Corpului de Ofiţeri din Batalionul 12 „Vânători de Munte", rămăşiţele pământeşti ale luptătorului pentru întregirea neamului românesc, Ion Grămadă, au fost reînhumate în Cimitirul Eroilor din localitatea menţionată, la 20 iunie 1926. Ceremonia funebră s-a desfăşurat cu un fast deosebit, în prezenţa autorităţilor locale, civile şi militare, a şcolilor şi societăţilor culturale[16].

Arcadie Dugan (numele de familie era corect Dugan-Opaiț, după apare într-o notă a posesorului) s-a născut la 18 septembrie 1878, în localitatea Cireș, județul Storojineț, Bucovina. A urmat școala primară în comuna Cireș, studiile secundare la liceul din Rădăuți şicursurile universitare la Facultatea de Filosofie a Universității din Cernăuți. Ioan Gh. Sbiera, marele cărturar şi patriot român, artizan al „Societăţiii pentru cultura şi literatura poporului român din Bucovina" şi mentor al „Arboroasei" şi „Junimii", l-a făcut pe tânărul învăţăcel să studieze limba germană, zicând că românii din Bucovina au nevoie ca limba germană să le fie predată în gimnaziu elevilor români de către profesori români şi nu de profesori veniţi, aduşi din fundul Austriei. Astfel a studiat limba germană ca obiect principal şi filologia clasică, latina şi greaca, ca obiecte secundare, cu limba de predare germana şi româna. A fost mobilizat în armata austriacă timp de 4 ani (1914-1918). După război a funcționat ca profesor la Liceul „Aron Pumnul" din Cernăuți până în 1938când s-a pensionat. Cauza pensionării lui premature este de căutat în situaţia politică din ţară de la acea vreme, când curentul legionar cuprindea tot mai mult întregul tineret, elevi şi studenţi şi Arcadie Dugan se opunea ca studenţimea să facă politică, precum şi un articol anonim, publicat în ziarul naţionalist gogo-cuzist „Ţara noastră", din Bucureşti, prin care Arcadie Dugan, ca profesor, era arătat că ar persecuta pe elevii de ţărani şi că ar fi ucrainean. Cea mai importantă activitate cultural-naţională a lui Arcadie Dugan a fost în cadrul Societății Academice „Junimea" din 1898 şi până la desfiinţarea ei în 1938, încercând apoi chiar o reactivare a ei[17].

---

[16]SJAN Iași, Colecţia Dugan, Cronicarul – Albumul Mare, vol. II, p. 287–289; O. Tofan, „Societățile academice din Bucovina (1875-1938)", p. 326; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, pp. 443-444.

[17] *Arcadie Dugan şi activitatea lui pe unde a trecut în viaţă, 1878–1951. Corespondenţă, diverse*, în SJAN, Colecţia Dugan, passim.; Constantin Ungureanu, „Profesorii români de la Universitatea austriacă din Cernăuţi (1875–1919)", în *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «Gheorghe Şincai» al Academiei Române*, Bucureşti, tomul VIII–IX, 2005–2006, p. 90–103; Vasile I. Schipor, "Arcadie Dugan (1878–1951) – profesor şi îndrumător cultural bucovinean", în *Analele Bucovinei,* XVI, 1

În anul 1919, când studenții erau dezorientaţi, Arcadie Dugan s-a înscris, din nou, ca student, cu un scopulde a avea dreptul statutar de a interveni, de a vota, şi de a opri unele acţiuni nesănătoase ale tinerilor junimeni şi a fost un factor de stabilitate pentru „Junimea”[18]. Pentru întreaga sa activitate, de coordonator și îndrumător, la care s-a adăugat munca pentru realizarea unei „Cronici” a Societăților Academice „Arboroasa” și „Junimea”, bazată pe documente, Societatea i-a fost recunoscătoare de-a lungul anilor, așa cum o arată rapoarte societare din care spicuim: „singurul și primul dintre membrii emeriți, ați răspuns la apelul „Junimii”, în anul 1919, când dușmanii voiau să o înăbușe, ați venit la Cenăuți unde, până în prezent, îi staţi în ajutor cu fapta, dar, mai ales cu sfatul, de care noi, tinerii junimeni, avem cea mai mare lipsă”[19].

Profesorul universitar bucovinean Leca Morariu, stabilit la Râmnicu Vâlcea, scrie în corespondenţa sa către Ilie Dugan, din 31 mai 1951: „Dar pe urma lui Arcadie Dugan rămâne dâra de lumină şi generoasa lui pasiune pentru capitolul de ilustra culturalitatea arborosană care se cheamă «Junimea»”. „Avem datoria de-a osteni întru realizarea idealurilor bravului şi unicului Arcadie Dugan! «Junimea» n-a fost o singură asociaţie studenţească, ci o impresionantă citadelă culturală, generată de iniţiativa particulară”[20].

Activitatea Junimii sub imperiul spiritual al profesorului Arcadie Dugan-Opaiț se axează în principal pe afirmarea identitar-națională a românilor bucovineni, prin cabinete de lectură, prin spectacole de teatru și operă, apărarea tricolorului și a valorilor naționale românești, prin susținerea presei naționale în Bucovina, prin răspândirea literaturii și a cunoștințelor de istorie națională în provincie, sprijinirea tinerilor. Cu ocazia sărbătoririi semicentenarului „Arboroasei” (28 februarie 1926) și a semicentenarului Junimii (25-27 octombrie 1928), sunt expuse, în cadrul expoziției Junimii, cele patru volume ale „Albumului Mare”, „Albumul Profucșilor”, „Cartea Jertfelor”. Arcadie Dugan este numit membru „onorar”, ca recunoaștere a meritelor sale de îndrumător spiritual al Junimii, postură în care, în 1930, încă pregătea aspiranți pentru susținerea examenului regulamentar pentru primirea în societate[21].

La sfârşitul celui de-al doilea război mondial, Arcadie Dugan s-a stabilit la Gura Humorului, judeţul Suceava. A încercat să reînfiinţeze Societatea „Junimea” împreună cu prof. univ. dr. Erast Tarangul şi prof. univ. dr. Leca Morariu, în centrul universitar din Cluj, dar nu au putut trece de cerbicia comunistă[22].

---

(32), Bucureşti, 2009. Arcadie Dugan a fost decorat de către regele Ferdinand I cu Ordinul „Coroana României”, în grad de Cavaler, pentru întreaga sa activitate în slujba culturii şi naţiunii române.

[18] SJAN Iaşi, Fond „Fraţii Dugan”, dos. 13, ff. 22-26, 30.

[19] SJAN Iaşi, Colecţia Dugan, dos. 13, ff. 22-26, 30, 73, 80.

[20] *Arcadie Dugan şi activitatea lui pe unde a trecut în viaţă, 1878–1951. Corespondenţă, diverse*, în SJAN, Colecţia Dugan, passim.

[21] Rodica Şcraba, „Arcadie Dugan: o viaţă consacrată „Junimii”, (I), în *Glasul Bucovinei*, Cernăuţi-Bucureşti, anul II, nr. 2, 1994, pp.134-135.

[22] SJAN Iaşi, Colecţia Dugan, Cronicarul – Albumul Mare, vol III, p. 172-173; Ibidem, vol. II, p. 279; *Ibidem*, dos. 29, f. 407.

Galeria marilor personalităţi care au contribuit la emanciparea naţională a românilor bucovineni şi unirea lor cu patria-mamă – România – prezentată prin acest studiu ne relevă activitatea susţinută în special prin asociaționismul cultural, care are ca un adevărat vârf de lance societățile studențești în frunte cu „Arboroasa", cu o activitate scurtă, dar prolifică şi entuziastă şi „Junimea", cea mai de seamă asociaţie academică a Bucovinei şi poate cea mai importantă în lupta pentru unitatea naţională înfăptuită la 1918. Activiştii ei, care au ucenicit în numeroase acţiuni cultural-naşionale, au fost cei care au devenit liderii politici ce au pregătit şi realizat unirea Bucovinei cu România. În jurul celor două mari societăţi academice s-a pregătit conştientizarea naţiunii române pentru eliberare şi unitate naţională de către studenţi, profesori, cărturari, oameni politici, reprezentanţi ai Bisericii şi ai boierimii bucovinene.

Bibliografie selectivă

SJAN Iaşi, Colecţia Dugan, Fond 256, Albumul Verde, vol. I, II, III, V,
SJAN Iaşi, Colecţia Dugan, Fond 256, nr. I, Cronicarul - Albumul mare;
SJAN Iaşi, Fond „Fraţii Dugan", dos. 13;
Alexa Doina, *Ion Nistor-dimensiunile personalităţii politice şi culturale*, Rădăuți, Editura Institutului Bucovina-Basarabia, 2000;
Loghin Constantin, *Şaptezeci de ani de la înființarea Societății pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina* (1862-1932), Cernăuți, 1932;
Neagoe Stelian, *Ion Nistor, cel mai de seamă istoric şi om politic al Bucovinei*, în volumul Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*¸ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991;
Niculică Alis, „Ion G. Sbiera, coordonate ale vieţii şi operei", în *Codrul Cosminului*, nr. 10, 2004;
Nistor Ion, *Istoria bisericii din Bucovina şi a rostului ei naţional-cultural în viaţa românilor bucovineni*, Rădăuți, Ed. Septentrion, 2003;
Raportul societății academice române „Junimea" din Cernăuți asupra anilor administrativi 1889-1890, Cernăuţi, 1890;
Satco Emil, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, Suceava-Iași, Princeps Edit, 2004;
Sbiera I. Gh., *Familia Sbiera şi Amintiri din viaţa autorului*, Cernăuţi,1899;
Schipor Vasile I., „Arcadie Dugan (1878–1951) – profesor şi îndrumător cultural bucovinean", în *Analele Bucovinei*, XVI, 1 (32), Bucureşti, 2009;
Stan Simina Octavia, „Mitropolia Bucovinei în timpul lui Silvestru Morariu-Andrievici", în *Carpica*, XXXII, Bacău, 2003;
Tofan Orest, „Societăţile academice din Bucovina (1875-1938)", în *Anuarul Muzeului Bucovinei*, XVII-XVIII-XIX, 1990-1991-1992;
Șcrabă Rodica, „Arcadie Dugan: o viaţă consacrată „Junimii", (I), în *Glasul Bucovinei*, Cernăuţi - Bucureşti, anul II, nr. 2, 1994;

Țopa Filip, „Povestea Bucovinei (Manuscris dactilografiat)”, Vol. III (fragment IV), în *Glasul Bucovinei, Cernăuţi – Bucureşti, Anul XXV, Nr. 98, 2018;*
Ungureanu Constantin, „Profesorii români de la Universitatea austriacă din Cernăuţi (1875–1919)”, în *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «Gheorghe Şincai» al Academiei Române*, Bucureşti, tomul VIII–IX, 2005–2006;
Vuia Ovidiu, *Profesorul Ion Nistor*, Bruxelles, Ed. Nistru, 1987.